

Коць Т. А., д. філол. наук, старший наук. співробітник,
Інститут української мови НАН України, м. Київ

**РЕЦЕНЗІЯ НА ВИДАННЯ:
РАДИВИЛОВСЬКИЙ АНТОНІЙ. БАРОКОВІ ПРОПОВІДІ
XVII СТОЛІТТЯ / ПІДГОТ. НАУК. ДОСЛІДЖЕННЯ,
ТЕКСТІВ, СЛОВОПОКАЖЧИКА ОКСАНА НІКА, ЮЛІЯ
ОЛЕШКО. КИЇВ : «ОСВІТА УКРАЇНИ», 2019.**

Підхід до вивчення писемних пам'яток, репрезентований у рецензованому виданні, передбачає крізь призму творів духовного письменника минулого вихід на більш масштабні проблеми – розуміння принципів текстотворення в ранньомодерний час, розвитку барокового проповідництва, динаміки мови як соціального та культурного явища.

Вибір постаті Антонія Радивиловського не є випадковим: автор двох значних за обсягом оригінальних збірників проповідей («Огородок Марії Богородиці» 1676 р. і «Вінець Христов» 1688 р.), написаних староукраїнською мовою і виданих у друкарні Києво-Печерського монастиря, випускник Києво-Могилянської колегії, намісник Києво-Печерської лаври, ігумен Пустинно-Микільського монастиря, проте водночас доробок цього видатного книжника XVII ст. недостатньо опрацьований в сучасній гуманітаристиці. Першим ґрунтовним дослідженням, що ввело життя й діяльність українського проповідника у фокус наукового спостереження, стала розвідка М. Марковського, опублікована в 1894 р., яка фактично є «досвідом історико-літературного дослідження творів й огляд звукових і формальних особливостей мови» Антонія Радивиловського.

На сьогодні повернення наукового інтересу до історичної спадщини є тенденційним, і звернення до текстів культурних подвижників, духовних провідників і лідерів суспільно-політичної думки актуалізовано в працях українських учених. Літературознавчий підхід до письменницької спадщини Антонія Радивиловського представлено через порівняльний аналіз

євангелістських сюжетів у його проповідях і проповідях Кирила Транквіліона-Ставровецького в дисертації С. Азовцевої (2018). Теологічний ракурс дослідження застосовано в праці В. Співака (2019), який розглянув філософські погляди Антонія Радивиловського в контексті української духовної культури XVII ст.

Рецензоване видання є подією не лише в межах філологічних студій, але й української гуманітаристики загалом. Наукове опрацювання текстів, добір казань із рукописних і стародрукованих збірників XVII ст., підготовка їх до друку (метаграфований текст) становлять високу цінність як матеріал для подальших досліджень в різних напрямках.

У монографії охоплено 23 проповіді на недільні служби й церковні свята. Вони зберігаються у фондах Інституту рукопису та Відділу стародруків і рідкісних видань Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна). Варто зазначити, що представлені тексти з дотриманням оригінальної орфографії й наближеного до автентичного шрифту раніше не публікувалися. Вибір текстологічного матеріалу є показовим: серед інших, передруковано казання, присвячені «руським» святым – Володимирі, Борису й Глібу, Антонію та Феодосію Печерським, а також шанованим у православ'ї святым – пророку Іллі, чудотворцю Миколі, великомучениці Варварі, преподобному отцю Саві Освяченому.

Особливої уваги заслуговують казання, що, вочевидь, були покликані забезпечити потреби сучасного для Антонія Радивиловського суспільства і тому безпосередньо відбивають дух епохи. Серед таких у виданні запропоновано «Слово ѡ скорбѣхъ», «Слово ѡ пеклѣ» і дві проповіді «часу війни» – до цивільного люду і війська, які були створені під час протистоянь між Османською імперією і Московським царством (1676–1681) і самовидцем яких і був київський священнослужитель.

Барокові проповіді відрізняються інтерактивністю, що зумовлено новими комунікативними й інтелектуальними викликами раннього Нового часу, а також релігійними пошуками людини, яка перебувала в постунійному середовищі. З-поміж різномірних джерел, якими наповнені казання XVII ст., слід виокремити апокрифічні легенди і народні оповідання, які казнодії використовували так само

вільно, як і євангельські притчі. Фольклорні елементи й актуальні суспільні проблеми (недотримання посту, надмірна розкіш, жебрацтво), на які звертали увагу казнодії, спричинили атрибування проповіді XVII ст. як «народної».

У передмові авторки видання фіксують особливості роботи А. Радивиловського з рукописом – внутрішньотекстове й маргінальне глосування, правки, що свідчать про літературне редагування тексту й суб'єктивні смаки особи, що готувала збірники до друку. Крім того, проаналізовано специфічні фонетичні й орфографічні риси, схарактеризовано стилістичну палітру, що забезпечує реалізацію барокової естетики.

Значний за обсягом словопоказчик дискурсивного типу (с. 227–357), що містить усі словоформи, передбачає зручний пошук задля контекстуального уточнення. Зазначений словопоказчик може стати базою для підготування словників різного типу й матеріалом для подальших лексикографічних розвідок, а також кроком до розробки, створення й використання Історичного корпусу української мови. Таким чином, рецензоване видання розширює межі історичного мовознавства, оскільки залучає релігійні тексти до поля дискурсології, комунікативної та корпусної лінгвістики.

Книга Оксани Ніки та Юлії Олешко «Антоній Радивиловський. Барокові проповіді XVII ст.» свідчить про високий рівень наукової підготовки його авторок і є результатом багаторічного, ретельного вивчення історичних пам'яток української мови.

Безперечно, рецензоване видання розраховане не лише на дослідників філології, але й має цінність і користь для фахівців різних галузей знання – істориків, філософів, культурологів, релігієзнавців.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2019 р.

*Kots T. A., Dr. Hab., Senior researcher,
Institut ukrainsoi movy NAN Ukrainy, Kyiv*

**PUBLICATION REVIEW:
RADYVYLOVSKYI ANTONII. BAROQUE SERMONS OF THE
SEVENTEENTH CENTURY. STUDY, TEXTS, INDEX BY
OKSANA NIKA, JULIA OLESHKO. KYIV, 2019**